

nanie zmian w kulturze tworzenia prawa dla rodziny w dobie zmian struktury społecznej oraz filozofii postmodernistycznej jest sprawą niezmiernie trudną, jednak wsparcia dla tego typu działań można poszukiwać w promowaniu dzieła Stolicy Apostolskiej, jakim jest Karta Praw Rodziny.

Na zakończenie sympozjum ks. bp. prof. dr hab. Andrzej Dzięga podkreślił znaczenie tego, że ta sesja odbyła się właśnie w Instytucie Nauk o Rodzinie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, oraz nadzieję, że młode pokolenie ludzi, którym zależy na dobru rodziny, zarówno pracownicy Instytutu, jak i studenci, będą kontynuowali rozpoczęte przed 25 laty dzieło. JE ks. bp Stanisław Stefanek polecił wszystkich uczestników i organizatorów sympozjum św. Janowi – patronowi środowisk akademickich – oraz udzielił duszpasterskiego błogosławieństwa.

Warto też nadmienić, iż jako pokłosie sympozjum została wydana publikacja zatytułowana: *25 lat Karty Praw Rodziny – aktualność i wartość przesłania*, pod redakcją ks. dr. Włodzimierza Wieczorka i ks. dr. Mirosława Brzezińskiego – pracowników naukowo-dydaktycznych Katedry Teologii Rodziny Instytutu Nauk o Rodzinie KUL. Książka stanowi interdyscyplinarne studium, które podejmuje refleksje nad aktualnością i wartością Karty Praw Rodziny w tych aspektach, które są właściwe treści samej Karty.

*Julia Gorbaniuk
Katedra Życia Społecznego Rodziny
Instytutu Nauk o Rodzinie KUL*

**MAŁŻEŃSTWO – RODZINA – WYCHOWANIE
SPRAWOZDANIE
Z OGÓLNOPOLSKIEGO SYMPOZJUM PATRYSTYCZNEGO
„MAŁŻEŃSTWO, RODZINA I WYCHOWANIE
W NAUCZANIU ŚW. JANA CHRYZOSTOMA”
Lublin, 27-28 listopada 2008 roku**

W dniach 27-28 listopada 2008 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II miało miejsce trzydzieste czwarte ogólnopolskie sympozjum patrystyczne. Tematem było: „Małżeństwo, rodzina i wychowanie w nauczaniu św. Jana Chryzostoma”. Organizatorami sympozjum byli: Instytut Badań nad Antykiem Chrześcijańskim oraz Instytut Nauk o Rodzinie. W ten sposób uczczono przypadającą na 2007 rok 1600-letnią rocznicę śmierci jednego z najpłodniejszych pisarzy starożytnego Kościoła Wschodu oraz 10-lecie istnienia (na Wydziale Teologicznym) Instytutu Nauk o Rodzinie. W sympozjum licznie uczestniczyli patrologowie i historycy

starożytności z różnych ośrodków akademickich (reprezentujący m.in. UW, UKSW, UAM, UG, UMK, UKW, UŚ, UMCS i KUL oraz PAT – Kraków i Tarnów, PWTW – Białystok, PWSZ – Głogów), seminaryjnych (m.in. z Rzeszowa, Siedlec, Ełku, Łowicza), a także studenci z Lublina (KUL, UMCS) i Warszawy (UKSW).

Obrady, które odbywały się w Auli Muzykologii w Kolegium Jana Pawła II, każdego dnia rozpoczynały się i kończyły modlitwą starochrześcijańską. Pierwszego dnia sympozjum w Kościele Akademickim została też odprawiona dla jego uczestników uroczysta Msza Święta. W koncelebrze uczestniczył m.in. archimandryta rytu bizantyjsko-słowiańskiego o. Ryszard Piętka, zaś homilię wygłosił ks. prof. Marek Starowieyski (UW), który podkreślił aktualność pedagogiki Jana Chryzostoma: była ona – jak powiedział – oparta na solidnych podstawach duszpasterskiego doświadczenia, dającego dobrą znajomość ówczesnych realiów, problemów poszczególnych grup społecznych i zawodowych, nade wszystko zaś ludzkiej natury.

W programie sympozjum przewidziano dwadzieścia cztery piętnastominutowe komunikaty (dwa nie zostały wygłoszone). Były one prezentowane w trzech sesjach, z których każda poświęcona została jednemu tematowi (z trzech sygnalizowanych w tytule). W swoich wystąpieniach prelegenci omówili wiele zagadnień związanych z Chryzostomową nauką o małżeństwie, rodzinie i wychowaniu, ukazując Antiocheńczyka jako wielkiego teologa, znakomitego psychologa, wnikliwego obserwatora oraz retora.

Pierwszego dnia odbyły się dwie sesje – przedpołudniowa (godz. 10.00-13.00) i popołudniowa (14.30-16.00). Poprzedziło je uroczyste otwarcie obrad o godz. 9.30. Najpierw w imieniu organizatorów sympozjum gości powitał dyrektor Instytutu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim – a zarazem kierownik Katedry Historii Rodziny (INoR) – ks. prof. Stanisław Longosz, który stwierdził, iż tematy wykładów tak zostały sformułowane, by można było na ich podstawie odtworzyć całą „familio-logiczną” myśl Jana Chryzostoma, a także wyciągnąć z niej wnioski dla współczesnej myśli pastoralnej. Po nim, w imieniu władz, przemówił prorektor KUL – ks. prof. Stanisław Zięba, który powiedział, iż problematyka sympozjum wpisuje się w zauważalną w różnych dziedzinach nauki tendencję powrotu do fundamentalnych pytań o człowieka.

Pierwszej sesji, której tematem było małżeństwo, przewodniczył ks. prof. Bogdan Częsz (UAM). Inauguracyjny komunikat pt. „Małżeństwo rzymskie, chrześcijańskie – mistyczne” przedstawił ks. prof. Antoni Żurek (PAT, Tarnów). Punktem wyjścia były chryzostomowe *Katechezy przedchrześcijańskie*. Analizując ich język, prelegent stwierdził, iż wszystkie elementy, jakie wystąpiły w obrzędach zaślubin (oblubieniec, oblubienica, dary itp.), znalazły swoje zastosowanie w wypowiedziach na temat chrztu, pojętego jako mistyczne małżeństwo duszy-Oblubienicy (strony pasywnej) z Jezusem-Oblubieńcem (strony aktywnej). Jego zdaniem (co podniósł w konkluzji) Jan Chryzostom mógł posłużyć się taką metaforą ze względu na słuchaczy – narzeczonych. Tematem wystąpienia drugiego prelegenta – ks. dr hab. Piotra Szczura (KUL), były „Cele małżeństwa chrześcijańskiego w nauczaniu Jana Chryzostoma”. Na wstępie stwierdził on, że dla Antiocheńczyka prokreacja nie stanowiła podstawowego celu małżeństwa (odmiennie niż dla innych pisarzy starożytnych): powinno ono służyć przede wszystkim duchowemu doskonaleniu małżonków, chroniąc

przed rozwiązłością (m.in. przed grzechami przeciwko naturze). W konkluzji ks. Szczur podkreślił, iż z poglądem tym wiązała się pochwała ich seksualnego pożycia (jest ono „wszczepione” w naturę człowieka) i nagana wstrzemięźliwości (zwłaszcza gdy jest praktykowana wbrew woli jednej ze stron, co może prowadzić do cudzołóstwa). Trzeci komunikat pt. „Przymioty i zadania żony według Jana Chryzostoma” przedstawiła dr Tatiana Krynicka (UG). Wśród licznych zalet małżonki prelegentka wymieniła m.in. posłuszeństwo wobec męża, obyczajność (są one podstawą domowego szczęścia) oraz roztropność, gospodarność, miłosierdzie, gościnność, a także zdrowie i wytrzymałość (bowiem żona ma być pomocnicą męża). Dr hab. Dariusz Zagórski (UMK) zreferował z kolei temat: „Nierozzerwalność małżeństwa w myśli Jana Chryzostoma”. Podkreślił biblijny kontekst tej problematyki, stwierdził bowiem, iż Antiocheńczyk, odwołując się do przedstawionego w Księdze Rodzaju faktu stworzenia mężczyzny i kobiety jako „jednego ciała”, wyciągnął wniosek, iż małżonkowie (przy jednoczesnym uznaniu nadrzędności męża) mają taki sam obowiązek troszczenia się o nierozzerwalność związku. Odpowiedź na pytanie, w jaki sposób mają to czynić, została zawarta w komunikacie pt. „Wzajemna wierność małżeńska w nauczaniu Jana Chryzostoma”, przedstawionym przez ks. dr. Krzysztofa Tyburowskiego (WSD, Rzeszów). Stwierdził on, iż według biskupa Antiochii, wierność, do której małżonkowie zostali powołani, jest bardzo trudna do utrzymania. Szkodzą jej rozwiązłość i cudzołóstwo (są wynalazkiem diabła, obrazą Boga, zamykają drogę do zbawienia) oraz plotki, którym nie należy ulegać. Kolejny prelegent – ks. dr Marcin Wysocki (KUL) – przedstawił temat: „Świętość i sakramentalność małżeństwa w myśli Jana Chryzostoma”. Zwrócił on uwagę, iż Antiocheńczyk w żadnym ze swoich pism nie podał definicji sakramentu małżeństwa. Łącząc go z biblijnym wydarzeniem w Kanie Galilejskiej, pisał jedynie o „wielkiej tajemnicy” i „sakramencie miłości”. Według ks. Wysockiego, kwestią nie do końca jasną pozostaje też relacja sakramentalności i świętości związku (ta ostatnia cecha łączy się z faktem zaproszenia na wesele Chrystusa oraz z błogosławieństwem udzielanym przez kapłanów). Przedmiotem kolejnego wystąpienia były „Ceremonie zawarcia małżeństwa w myśli Jana Chryzostoma”, które omówiła dr Monika Ożóg (PWSZ, Głogów). Zauważyła ona, iż biskup Antiochii poddał surowej krytyce zwyczaje towarzyszące ceremonii zaślubin. Czynił to – jak powiedziała – z dwóch powodów: po pierwsze, miały pogański rodowód (np. korowód ślubny, porównany do bachanaliów), po drugie, godziły w skromność młodej żony i zawstydzaly ją (np. zapraszanie do domu pana młodego prostytutek, sprośne przyśpiewki itp.). Przedmiotem ostatniego komunikatu (tematycznie związanego z sesją trzecią) było „Miejsce ludzi starych w procesie wychowania wg Jana Chryzostoma”; jego autorem był ks. prof. Tadeusz Kołosowski (UKSW). Referując to zagadnienie stwierdził, iż Antiocheńczyk głosił pochwałę ludzi starszych, którzy z powodu swoich cnót i doświadczenia mogą być wzorem dla młodzieży, jednocześnie krytycznie wyrażał się o tych, u których „w ślad za siwizną zewnętrzną nie idzie siwizna wewnętrzna”. Po referatach głos w dyskusji zabrali: ks. prof. B. Czyżewski (UAM, Gniezno), dr M. Jońca (KUL), dr Sylwia Kaczmarek

(PAT, Kraków), ks. prof. W. Myszor (UŚ), ks. prof. H. Pietras (Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna – Ignacjanum, Kraków), ks. prof. A. Żurek¹.

Sesji popołudniowej, poświęconej rodzinie, przewodniczył ks. prof. Wincenty Myszor. Pierwszy wystąpił ks. prof. Bogdan Czyżewski, który przedstawił temat: „*Pater familias* i jego zadania według Jana Chryzostoma”. Prelegent podkreślił, iż Antiocheńczyk zgadzał się z prawnymi (wynikającymi z rzymskiego ustawodawstwa) implikacjami urzędu ojca rodziny, ale wzbogacił jego charakter o treści chrześcijańskie. Rozwijając ten wątek, ks. Czyżewski zwrócił uwagę, iż dla Chryzostoma ojciec rodziny był też głową Kościoła domowego. Do jego obowiązków należały głośna lektura i komentowanie Pisma Świętego, poprzez które uczył cnót i wartości chrześcijańskich swoich domowników. Po tym wystąpieniu wysłuchano komunikatu prof. Jana Iluka (UG), który podjął następujący temat: „Agape jako wartość życia rodzinnego w nauczaniu Jana Chryzostoma”. Prelegent najpierw – powołując się na przykład *De caritate* – przybliżył słuchaczom pojęcia *agape*, a następnie odniósł je do politei istniejących w IV wieku w Antiochii: pogańskiej, żydowskiej i chrześcijańskiej. W konkluzji prof. Iluk stwierdził, iż przyjęty przez Jana Chryzostoma model *agape* realizowany był jedynie w społeczności chrześcijańskiej. Po tym wystąpieniu przewidziano komunikat dr Bożeny Stawoskiej-Jundziłł (UKW, Bydgoszcz) na temat „Małe dzieci w chrześcijańskiej epigrafice miasta Rzymu i w nauczaniu Jana Chryzostoma”, który z powodu nieobecności prelegentki odczytał prof. Jundziłł (UKW). Autorka przeanalizowała kilkadziesiąt epitafiów (pochodzących z I-II w.) z rzymskich nagrobków dzieci (w przedziale życia od 1 dnia do 7 lat). Następnie porównała ich treść z pochodzącymi z pism Jana Chryzostoma opisami zachowań rodziców chrześcijańskich po stracie dziecka. Na tej podstawie doszła do wniosku, że wśród chrześcijan istniały silniejsze więzy rodzinne oraz większa otwartość w wyrażaniu uczuć (np. bólu, rozpaczy). Kolejny prelegent, ks. dr Jerzy Duda (WSD, Siedlce), zreferował temat: „Miejsce niewolników w rodzinie chrześcijańskiej według Jana Chryzostoma”. Stwierdził on: Antiocheńczyk krytykował niewolnictwo jako niezgodne z nauką chrześcijańską, jednocześnie akceptował je jako zastany system prawny, widząc w nim ponadto skutek grzechu pierworodnego; uważał, iż zmiany powinny dokonywać się powoli (np. stopniowe ograniczanie posługi niewolników do spraw koniecznych), obejmując przede wszystkim sferę moralną, za którą odpowiedzialność ponoszą panowie (nie powinni dawać złego przykładu, akceptować homoseksualizmu lub do niego zmuszać, rozdzielać małżeństw itp.). Jako ostatni wystąpił ks. dr Jerzy Lachowicz (PWTW, Białystok), który zaprezentował temat: „Wdowy i ich zadania w rodzinie w nauczaniu Jana Chryzostoma”. Zwrócił on uwagę, że na poglądy Antiocheńczyka wpływ miały osobiste doświadczenia (strata ojca, postawa matki), które utwierdziły go w przekonaniu, iż wdowy powinny się poświęcić wychowaniu dzieci oraz dbać o pozostawiony majątek. Ks. Lachowicz stwierdził, iż Jan Chryzostom nie odmawiał jednak młodym kobietom, które utraciły mężów, prawa do powtórnego zamężcia. W dyskusji głos zabrali: ks. prof. A. Eckmann (KUL),

---

¹ Szczegółową relację z dyskusji autorka przedstawia w sprawozdaniu zamieszczonym w 53 tomie „Vox Patrum” (w druku).

ks. prof. W. Myszor, ks. prof. H. Pietras. Bezpośrednio po tej sesji miała miejsce uroczystość jubileuszowa ks. prof. Stanisława Longosza².

Następnego dnia (w godz. 9.30-13.30) odbyła się trzecia sesja, której przewodniczył ks. prof. A. Żurek. Tematem wiodącym było wychowanie. Komunikaty podzielono na dwie części. Część pierwszą rozpoczął wykład ks. prof. Franciszeka Drączkowskiego (KUL). Autor zreferował „Koncepcję wychowania chrześcijańskiego w ujęciu Klemensa Aleksandryjskiego i św. Jana Chryzostoma”. Porównując poglądy tych dwóch wielkich pedagogów starochrześcijańskich stwierdził, iż pisarze ci zakorzeniają swoją naukę w Bożej pedagogii, ściśle wiążąc ją z chrystologią. Dlatego też każdą z nich charakteryzują podobne elementy: głównym wychowawcą jest Chrystus, wychowankiem zaś – lud Boży, czyli wszyscy wierzący w Chrystusa, zaś celem wychowania jest ukształtowanie (dla Kościoła) człowieka doskonałego. Charakter porównawczy miał również komunikat dr Karoliny Kochańczyk-Bonińskiej (UKSW), przedstawiający „Traktat Jana Chryzostoma «O wychowaniu dzieci» i jego stosunek do traktatu «O wychowaniu dzieci i młodzieży»” Pseudo-Plutarcha. Prelegentka wskazała na cechy wspólne obu pism (m.in. eksponowanie roli ojca w procesie wychowawczym, krytyka kar cielesnych, podkreślanie edukacyjnego oddziaływania lektury, podobieństwo niektórych metafor i wątków, np. próżnej chwały) i odrębne (np. forma wypowiedzi, cele wychowawcze, podejście do mądrości). Prelegentka stwierdziła, iż w związku z powyższym można uznać, że Antiocheńczykowi znane było pismo greckiego autora. Z kolei dr Ewa Osek (KUL), omawiając „Chryzostomową terminologię wychowania”, zwróciła uwagę na bogactwo języka wypowiedzi podnoszących kwestie edukacyjne. Stwierdziła mianowicie, iż można wyróżnić w nich 54 terminy wiążące się z wychowaniem. Według niej do najczęściej używanych należy grupa terminów związanych ze słowem *paideia* – wychowanie (takich jak *paideutes*, *paidagogikos*, *paideuein*), które odnoszą się do różnych faz i aspektów procesu wychowawczego. Prof. Juliusz Jundziłł przedstawił komunikat pt. „Mowa dziecka w koncepcjach moralistów rzymskich oraz w wypowiedziach Jana Chryzostoma”. Prelegent (wspominając prekursora problematyki – Arystotelesa) odwołał się m.in. do idei Cyserona i Kwintyliana, którzy zwracali uwagę przede wszystkim na konieczność tworzenia odpowiedniego środowiska kształtującego mowę (np. na sposób wystawiania się nianieek, opiekunów). Stwierdził, iż Antiocheńczyk, zgadzając się z poprzednikami, podkreślał rolę czynnika emocjonalnego u dorosłych, którzy powinni ponadto czerpać przyjemność z kontaktu z małymi dziećmi i dostosować się do ich poziomu. Po referatach miała miejsce dyskusja, w której udział wzięli ks. prof. F. Drączkowski, dr E. Osek, ks. prof. S. Longosz i ks. prof. A. Żurek.

Po krótkiej przerwie komunikat wygłosił ks. prof. Augustyn Eckmann (KUL), przedstawiając „Biblijne podstawy chryzostomowego programu wychowania dzieci”. Prelegent stwierdził, iż Jan Chryzostom wyznaczył Pismu Świętemu szczególne

---

² Zob. w niniejszym numerze „Roczników”: A. Z. Z m o r z a n k a, „Gratulujemy, dziękujemy życzymy...”. Wręczenie księgi jubileuszowej Księdzu Profesorowi Stanisławowi Longoszowi, *Lublin KUL*, 27 XI 2008, s. 9-11.

miejsce w procesie wychowawczym. Według biskupa Antiochii powinno ono stanowić podstawową lekturę od wczesnego dzieciństwa (obowiązek czytania przyznawał ojcu), gdyż daje podstawę chrześcijańskiej edukacji: z niej wypływają reguły życia, ona zawiera całą prawdę i kształtuje Chrystusa w człowieku. Drugi prelegent, ks. dr Andrzej Uciecha (UŚ), przedstawił temat: „Religijny program wychowania Jana Chryzostoma”. Nawiązując do homilii wygłoszonej poprzedniego dnia, zwrócił on uwagę, że pedagogiczny program Antiocheńczyka zrodził się z doświadczeń duszpasterskich, zaś nauka, której celem było ukształtowanie dobrego człowieka, oparta była na obserwacji. Na dobro wychowanka jako celu, a zarazem kryterium metod wychowawczych zwrócił też uwagę trzeci prelegent – dr Sławomir Wasilewski (WSD, Łowicz), który omówił „Wychowawcze środki i metody Jana Chryzostoma”. Wyróżnił on pięć metod wzajemnie uzupełniających się. Pierwszą nazwał metodą obecności lub towarzyszenia (uczenie przez przykład), drugą – pozytywnego wyjaśniania (uczenie przez rozmowę), trzecią – wypełniania czasu (uczenie przez zorganizowaną pracę), czwartą – zajęcia grupowego (uczenie przez współzawodnictwo, rywalizację), piątą – zabijania czasu (uczenie przez wzbudzanie zainteresowania). Tematem kolejnego komunikatu był „Monastyczny charakter wychowawczego programu Jana Chryzostoma”, który przedstawił ks. prof. Leon Nieścior (UKSW). Przybliżając stanowisko Antiocheńczyka na temat wychowywania dzieci przez mnichów, stwierdził, iż Jan Chryzostom wskazywał na jej skutki pozytywne (środowisko monasteru sprzyja rozwojowi moralno-duchowemu), jak i negatywne (zabija instynkt społeczny). Autor zauważył, iż w starożytności taki model wychowywania dzieci nie był popularny. Ostatni komunikat pt. „Wychowanie dziewcząt w nauczaniu Jana Chryzostoma” przedstawiła dr Anna Z. Zmorzanka (KUL). Prelegentka stwierdziła, iż Antiocheńczyk główną rolę wychowywania dziewcząt przyznawał matkom, po nich mężom, którzy winni naprawiać ewentualne zaniedbania. Omawiając zaś konkretne zalecenia zauważyła, iż dotyczyły one kształtowania charakteru (np. rozwijanie skromności, pobożności, uległości), kondycji (konieczność wyrabiania siły fizycznej) oraz umiejętności (uczenie prac domowych). W dyskusji głos zabrali: ks. prof. F. Drączkowski, ks. prof. S. Longosz, dr R. Majeran (KUL), dr hab. M. Marczewski i dr A. Z. Zmorzanka.

Obrady zamknął ks. prof. Longosz, który odnosząc się do każdego referatu z osobna, w podsumowaniu powiedział, że nauka Jana Chryzostoma ujawniła wiele kwestii społecznych, cennych zarówno dla historyków, jak i dla pedagogów. Na tym tle zwrócił też uwagę na aktualność pedagogiki Antiocheńczyka. Na koniec stwierdził, iż w związku z podjętymi na sympozjum zagadnieniami warto jeszcze opracować pewne tematy, których nie przedstawiono (przykład: kwestia *mater familias*).

Anna Z. Zmorzanka
Biblioteka Uniwersytecka
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II